

KRITIK

Experimentell filosofi – en bubbla som brast

I *New York Times* 7.12.2007 ingick en artikel av den berömde ghanaiansk-amerikanska filosofen **Kwame Anthony Appiah**. Den handlade om s.k. experimentell filosofi – som enligt rubriken utgör "The New New Philosophy". Tanken är att man ska kunna lösa filosofins problem genom att be folk ta ställning till frågor som: "Kan man säga att en person handlade *avsiktligt* om han...?" eller "Kan man säga att en person *vet* en sak om hon...?" (varpå man berättar en komplicerad historia).

Appiah hör till dem som tillämpat experimentell filosofi i sin bok *Experiments in Ethics* (Harvard University Press 2008), låt vara att han själv när det kommer till kritan verkar vara medveten om det problematiska med metoden.

Denna "ny-nya" filosofi var, vill jag hävda, i själva verket en bubbla som brast redan innan den nådde över nyhetströskeln. Det visar t.ex. den finska filosofen **Antti Kauppinen** i artikeln "The Rise and Fall of Experimental Philosophy" från 2006 (även om jag inte helt håller med om hur han beskriver metodens problem).

Frågetrassel

Föreställningen om en experimentell filosofi hänger ihop med att man inte är klar över skillnaden mellan att *reflektera över vad man menar* med något och att *göra experiment* (eller andra slag av empiriska observationer). I en vetenskaplig undersökning finns båda aspekterna ofta med. Men om forskaren blandar ihop de här frågorna kommer hon aldrig ur trasset.

Låt oss anta att hon vill pröva hypotesen att datorspel gör människor mera aggressiva. Innan hon kan göra det måste hon göra klart för sig vad hon lägger in i begreppen "datorspel" och "aggressivitet", och vad slags beroendeförhållande hon vill undersöka. Det empiriska materialet kan inte tala om för henne vad hon menar.

Brist på överblick

Filosofiska problem uppstår när vi inte har en klar överblick över vad vi menar med våra ord. Vi måste själv lösa upp knutarna i vårt tänkande innan vi kan gå vidare.

Jag måste inse att mitt språk – i en viss mening – är en del av mig, inte något som finns utanför mig (även om det är en del som jag har gemensam med andra). Om språket var utanför mig kunde jag inte ens göra några experiment, ställa några frågor. Det är med ordens hjälp jag tar reda på saker: ifall jag är tvungen att börja med att ta reda på vad mina ord betyder, så kommer jag aldrig igång.

Experimentell aritmetik

Talen är en del av mitt språk. Låt oss jämföra idén om en experimentell filosofi med idén om en experimentell aritmetik. Den skulle gå ut på att man går ut på gatan och frågar dem man möter vad de

tror att svaret på olika uppgifter är: 5x25, 138-77 osv. Sedan skriver man upp resultaten, beräknar medeltalet, och fastslår på så sätt det rätta svaret. Här är det lätt att se varför idén är vettlös. Det finns bara ett rätt svar på var och en av de här frågorna, ett svar vi själva kan räkna ut, och ifall någon ger ett annat svar bevisar det bara att han har räknat fel.

I filosofin är det ofta svårare att nå klarhet än i aritmetiken, men det beror på att många av de centrala orden – "avsikt", "kunskap", "tanke", "mening" – används i många olika sammanhang, vilket gör det svårt att överblicka användningen. Talen hör däremot hemma i ett givet, avgränsat system.

Omedveten språkanvändning

Jag måste kunna bli på det klara med vad jag menar på egen hand. Här kan samtal med andra visserligen komma mig till hjälp, men jag måste i sista hand hitta klarheten hos mig själv.

Ändå är idén om en experimentell *inställning* inte förfelad, bara man förstår den rätt. Att orden finns i mig betyder att jag kan använda dem utan andras hjälp. Det betyder däremot inte att jag automatiskt har förmågan att *beskriva* hur jag använder dem. Tvärtom har vi ofta en verklighetsfrämmande föreställning om hur vi använder våra egna ord, en föreställning som är styrd av omedvetna antaganden. För att lösgöra sig från de här antagandena är det viktigt att tänka sig verkliga samtal där orden används.

Men det är inte det som de experimentella filosoferna söker. De ber sina intervjuobjekt svara på frågan "vad de skulle säga" om det eller det fallet. Det leder till att svaren bara uttrycker omedvetna antaganden. De bortser från att vad vi säger i en verklig situation helt beror av vem vi talar med, varför och i vilket syfte.

Lars Hertzberg är professor emeritus i filosofi vid Åbo Akademi

"Föreställningen om en experimentell filosofi hänger ihop med att man inte är klar över skillnaden mellan att reflektera över vad man menar med något och att göra experiment."

